

УДК 329.63(477)

Васильчук Е. О.,
м. Черкаси

ІДЕОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ КОНСЕРВАТИВНО-КОМУНІСТИЧНИХ ТЕЧІЙ В УКРАЇНІ

Проаналізовано особливості ідеологічних засад консервативно-комуністичних об'єднань в Україні. Зроблено висновок про те, що їхня ідеологічна діяльність обмежується вивченням теоретичної спадщини окремих класиків ліворадикальної думки без спроб її подальшого творчого розвитку. Констатується, що ідейний догматизм цих угруповань суттєво обмежує їхні мобілізаційні можливості у реальному політичному житті.

Ключові слова: лівий радикалізм, консерватизм, сталінізм, маоїзм, троцькізм, ідеологічні доктрини.

Постановка проблеми. Лівий радикалізм в Україні виявляється через значну кількість ідейно-політичних течій, які виступають із критикою сучасної системи соціально-економічних і суспільно-політичних відносин та мають за мету досягнення революційного оновлення суспільства. Багатоманітність їхніх ідеологічних настанов, програмно-політичних доктрин, шляхів філософського осмислення реальності, орієнтації на різноманітні ідейно-культурні джерела обумовлюють появу різних, інколи діаметрально протилежних, проектів перебудови суспільного життя. Характерними ознаками існування ліворадикальних угруповань в Україні є їхня вкрай невисока чисельність, організаційна нестійкість, відсутність реєстрації у встановленому законом порядку, спорадичність участі у реальному політичному житті, схильність до надмірного теоретизування та перенесення своєї діяльності переважно до віртуальної площини. Фактично окремі ліворадикальні угруповання є своєрідними «гуртками за інтересами», які існують виключно задля задоволення специфічних інтелектуальних та культурно-естетичних запитів своїх представників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Політичний радикалізм і екстремізм є предметом досліджень низки вітчизняних і зарубіжних науковців. Зокрема, варто зазначити значущість наукових праць І. Морозова [11], Ю. Коргунюка [6], І. Павленко [15], О. Постол [16] та ін.

Разом з тим висвітлення особливостей ідейно-культурних засад екстремістських угруповань здебільшого має поверховий характер, що ускладнює визначення глибинної мотиваційної матриці соціально-деструктивної практики суб'єктів екстремістської діяльності. Остання обставина і визначає актуальність пропонованої статті.

Метою статті є аналіз особливостей ідейно-культурних джерел та програматики консервативно-комуністичних об'єднань в Україні.

Виклад основного матеріалу. Аналіз ідейно-культурних засад засвідчує наявність виняткової ідеологічної різноманітності у ліворадикальному середовищі України. Зокрема, у конгломераті консервативно-комуністичних радикальних об'єднань виокремлюється декілька ідейно-політичних напрямків.

Неосталіністська течія представлена Партією комуністів (більшовиків) України (ПК(б)У) Е. Ояперва, незарєстрованими регіональними відділеннями російської Всесоюзної комуністичної партії більшовиків (ВКПБ) Н. Андрєєвої, її молодіжного крила — Всесоюзної молоді гвардії більшовиків (ВМГБ) та її відгалуження — Всесоюзної комуністичної партії (більшовиків) (ВКП(б)) О. Лапіна. Ортодоксальність, догматизм та архаїка ідеологічних доктрин цих об'єднань обумовлюється наслідками поширення тенденцій фракціонізму та платформізму всередині Комуністичної партії Радянського Союзу наприкінці 1980-х рр. Керівники та ідеологи зазначених об'єднань наголошують не на створенні принципово нових політичних сил, а на відродженні діяльності і, відповідно, спадкоємності політичних та ідеологічних традицій ВКП(б) під керівництвом І.В. Сталіна [12]. Появу зазначених об'єднань обумовлено діяльністю Всесоюзного товариства «Єдність — за ленінізм та комуністичні ідеали», яке виникло у травні 1989 р., та сформованої всередині КПРС Більшовицької платформи, представники яких перебували на вкрай консервативних, ортодоксально-комуністичних позиціях. Наприклад, лідером ВКПБ Н. Андрєєвою у 1988 р. у газеті «Советская Россия» було опубліковано статтю «Не могу поступаться принципами», яка згодом отримала назву «маніфесту антиперебудовних сил» [18]. У ній автор засуджувала спроби «спотворення історії соціалізму», «дискредитації провідних керівників ЦК партії і Радянського уряду», «необ'єктивного осмислення минулого», «[демонізації] ролі І.В. Сталіна в історії СРСР» тощо, закликаючи «...з партійно-класових позицій... оцінювати історичну роль усіх керівників партії і країни, у тому числі і Сталіна» [3]. Відповідно, офіційною ідеологією ПК(б)У, ВКПБ, ВМГБ, ВКП(б) є революційна форма ортодоксального марксизму-ленінізму, що засуджує «ревізіоністську», «опортуністичну», «буржуазно-

контрреволюційну» ідеологічну лінію, характерну для Комуністичної партії Радянського Союзу часів хрущовської «відлиги» та доби горбачовської Перебудови [4; 13; 19]. Зокрема, представники неосталіністської течії у своїх програмних документах наголошують на «...успадкуванні революційних традицій і повному розриві з антинародною політикою опортуністичного керівництва КПРС, яке започаткувало руйнування соціалістичного ладу, розвал країни і ліквідацію партії, створеної Леніним...» [12], визначаючи свої об'єднання «...прямим продовжувачем легендарної ВКП(б) Леніна-Сталіна» [4]. Тому ідеологічними засадами, як впливає із змісту програмних документів цих об'єднань, є «...вчення Маркса — Енгельса — Леніна — Сталіна в його творчому застосуванні і розвитку в сучасних умовах» [19], які трактуються як «революційний досвід робітничого класу і будівельників соціалізму в різних країнах» [12].

Тенденція на продовження ідеологічних традицій сталінської ВКП(б) спостерігається у використанні специфічних фразеологічних конструкцій. Зокрема, у програмних документах цих об'єднань наголошується на тому, що ці політичні сили є «передовим загоном робітничого класу», який «виступає у союзі із селянством і трудовою інтелігенцією» задля «побудови соціалізму і комунізму» [4; 13; 19]. Відповідно, цілями діяльності цих об'єднань є «боротьба проти капіталістичного ладу», «відродження СРСР, радянської влади і соціалізму», «[утвердження] диктатури пролетаріату», «перемога комунізму шляхом соціалістичної революції» [4; 13; 19]. Ортодоксальність та догматизм ПК(б)У, ВКПБ, ВМГБ, ВКП(б) проявляється у жорсткій критиці поміркованих рухів та об'єднань, які декларують свою прихильність до соціалістичних ідей. У їхніх програмно-ідеологічних документах такі політичні сили визначаються як «опортуністичні», що сповідують «політику ревізійнізму, угодовства і відступництва» [4; 21; 22; 23]. Окрім значної кількості цитат і посилань на праці класиків марксистсько-ленінської філософії, аналіз окремих публіцистичних та ідеологічних праць представників цих об'єднань засвідчує наявність ідейного впливу ходжаїзму та політичної доктрини Кім Ір Сена (т.зв. «ідей чучхе»), що відстоюють сталіністську платформу у марксисті та містять критику різноманітних ідеологічних ухилів соціалістичних партій і рухів [1, с. 2; 24]. Наприклад, лідер Албанської партії праці Е.Ходжа, який перебував на ортодоксально сталіністських позиціях, критикуючи реформи М.Хрущова, зазначав: «Ревізіонізм є ідеєю та дією, що забезпечили поворот цієї країни від соціалізму до капіталізму... Ця трагедія сталася в Радянському Союзі та в інших ревізіоністських країнах. Цю ситуацію створили Хрущов і хрущовці,

її заохочували та їй сприяли американський імперіалізм і світовий капіталізм» [24, с. 218]. Характерною ознакою цих об'єднань є їхня проросійська налаштованість, що проявляється у виконанні програмно-ідеологічних документів та агітаційно-пропагандистських матеріалів виключно російською мовою. Неосталіністські об'єднання підтримують тісні зв'язки зі своїми аналогами з Російської Федерації, беручи участь в їхніх протестних політичних заходах та поширюючи їхню пресу, зокрема газети «Серп и молот», «Большевистская правда» та «Революция». На початку 2000-х рр. активістами зазначених об'єднань на території України поширювались газети «Совет рабочих депутатов» і «Дальневосточная республика», що видавались російським екстремістським угрупованням І. Губкіна «Реввійськарада». Після розгортання у 2002 р. т.зв. «справи одеських комсомольців» представники неосталіністських організацій увійшли до незарєстрованого «Фронту допомоги революціонерам-в'язням».

Таким чином, ідеологічні доктрини неосталіністських об'єднань вибудовуються виключно навколо праць класиків марксистсько-ленінської філософії. Сутність їхніх проєктів перебудови суспільного життя полягає у надмірній абсолютизації минулого, що проявляється у використанні ідеологічних концептів, елементів символіки, та апеляціях до відповідних культурних цінностей. Незважаючи на проголошення ними необхідності творчої інтерпретації та адаптації базових положень марксистсько-ленінської філософії до актуальних політичних реалій, аналіз їхніх ідеологічних доктрин засвідчує догматичне використання низки фразеологічних конструкцій та ідеологічних штампів, характерних для своїх попередників 1920 – 1950-х рр. Такі ідеологічні доктрини здебільшого є результатом ностальгічних настроїв депривованої частини населення старшого віку. Як наслідок, догматична обмеженість та надмірна ортодоксальність ідеологічних поглядів представників цих об'єднань об'єктивно зумовлює звуження їхньої соціальної бази і унеможлиблює розгортання активної політичної діяльності, спрямованої на інкорпорацію до органів державної влади з метою реалізації своїх програмних принципів.

Більш ідеологічно гнучкими є представники неотроцькістської течії, представленої в Україні невеликими за чисельністю групами та окремими андеграундними інтелектуалами, які самоідентифікують себе як «пролетарістів», «революційних марксистів» або «марксистів-ленінців». Ідейним підґрунтям для неотроцькістської течії є творча спадщина Л. Д. Троцького та представників т. зв. «лівих комуністів» — внутрішньопартійної опозиційної групи у складі РКП(б), представники

якої (М. І. Бухарін, Р. С. Землячка, І. С. Уншліхт, М. С. Урицький та ін.) перебували на вкрай радикальних позиціях, відстоюючи ідею експорту революції до інших країн, що згодом конституювалась у троцькістську «теорію перманентної революції». Представники цієї течії неодноразово піддавались критиці В. І. Леніним у працях «Детская болезнь «левизны» в коммунизме», «О «левом» ребячестве и о мелкобуржуазности» та ін. Зокрема, він закидав представникам «лівих комуністів» властивість «кидатися дзвінками фразами» як характерну ознаку «декласованої, дрібнобуржуазної інтелігенції», нерозуміння ними особливостей економічного переходу від капіталізму до соціалізму [8, с. 635, 639 - 640], звинувачуючи у «дрібнобуржуазній анархічній революційності» [7, с. 295].

Розгортання діяльності неотроцькістських груп пов'язується із утворенням усередині 1990 р. радянської секції Четвертого інтернаціоналу, що поєднує троцькістські групи у світі. Згодом, внаслідок низки розколів виникли Соціалістичний робітничий союз та російська секція Комітету за робітничий інтернаціонал (КРІ), які поширили свій вплив на декілька пострадянських держав, зокрема й Україну [6, с. 123 - 124]. Серед ідей, які активно експлуатуються прибічниками неотроцькізму, варто зазначити «теорію перманентної революції» Л.Д. Троцького, згідно із якою відстоюється необхідність перемоги соціалізму у світовому масштабі, визначальна роль у якій закріплюється за робітничим класом як найбільш революційним прошарком суспільства. Неотроцькісти, продовжуючи ідейну лінію своїх попередників, вважають Жовтневу революцію 1917 р. подією, яка каталізувала революційні процеси у світі, наголошуючи на її пролетарській сутності. Сталінську одноосібну диктатуру вони визначають як «внутрішню контрреволюцію», що заперечує ідеали пролетарської революції та встановлення режиму «державного капіталізму» або «казарменого комунізму» [14]. Підтвердженням цьому є низка дискусійних публікацій, розмішених у теоретичному журналі «Марксист» — друкованому органі однієї із неотроцькістських груп — «Марксистської робітничої партії» щодо критики теорії «державного капіталізму» у СРСР [2, с. 90 - 120; 20, с. 40 - 52]. Зокрема, процес побудови соціалізму в окремо взятій країні у процесі цієї ідеологічної дискусії було визначено як «буржуазну контрреволюцію», оскільки при формуванні одноосібної диктатури І.В. Сталіна відбулося «...руйнування усіх пролетарських рис держави, яке означало, що держава не керується пролетаріатом, не відстоює його класові інтереси, а захищає інтереси капіталістичного розвитку...» [20, с. 47 - 48]. «Теорія перманентної революції» перетворюється неотроцькістами у контексті боротьби проти транснаціональних корпорацій. Вони вважають, що глобалізація світового економічного простору сприятиме консолідації робітників усього світу, а тому неухильно призведе до світової соціалістичної революції. Крім того, лівацькі настанови представників неотроцькістської течії в

політекономічних дискусіях підсилюються виразною антифашистською спрямованістю, ідейний багаж якої згодом був успадкований відповідними молодіжними субкультурними спільнотами. Варто зазначити, що сутність фашизму представниками неотроцькістських угруповань не завжди ототожнюється із ідеологією та практикою європейських праворадикальних партій 1920-х – 1940-х рр. Так, домінування елементів радянського патріотизму та державності або спроби поєднання соціального та національного компонентів у межах ідеологічних доктрин окремих рухів соціалістичної спрямованості визначаються ними як «соціал-фашизм» або «етнофашизм», яким протиставляється пролетарський інтернаціоналізм [2, с. 90 – 120; 9, с. 80 – 90].

Протягом 1990-х – 2000-х рр. в Україні діяли такі неотроцькістські групи як філія російської «Револуційної робітничої партії», «Координаційна рада робітничого руху», «Ліве об'єднання молоді», «Робітничий спротив» на правах української секції КРІ, «Револуційна ліва організація», «Українська ліва група» та ін., які налагодили взаємодію з низкою міжнародних троцькістських груп, зокрема з Лігою за п'ятий інтернаціонал (L5I), Міжнародною Більшовицькою тенденцією (ІВТ), міжнародною організацією Ліги за революційну партію — Комуністичною організацією за четвертий інтернаціонал (LRP/COFI), Світовим Соціалістичним рухом Соціалістичної партії Великобританії (SPGB/WSM), міжнародною троцькістською опозицією, наявною усередині Об'єданого секретаріату (ІТО/Usec), «News and Letters». Соціалістичною партією праці США та ін. Проте, на початку 2000-х рр. виявилось, що переважна більшість українських організацій була утворена одними і тими ж особами з метою отримання матеріальної підтримки від міжнародних троцькістських організацій. Це призвело до виключення вітчизняних неотроцькістів із міжнародного троцькістського руху, а відтак зумовило ідеологічний та організаційно-політичний занепад цієї течії в Україні [5; 25]. На сьогодні актив цих груп фактично розчинився у антиглобалістських та антифашистських рухах.

На рівні пропагандистських груп творчої спадщини китайського політичного та державного діяча Мао Цзедуна виступають представники неомаоїстської течії (філія незареєстрованої «Російської маоїстської партії» (РМП), група «Робітнича дія»), що виявляють свою активність в Україні виключно у віртуальному просторі. Щодо ідейних настанов, то на офіційному сайті прихильників маоїстських ідей зазначається, що вони орієнтуються на ідеї марксизму-ленінізму-маоїзму. Представники цієї течії прихильно ставляться до досвіду державного будівництва у СРСР часів І.В. Сталіна, заперечуючи «хрущовсько-брежневський Сове́к і сучасний, ринковий Китай» [17]. Визначаючи свою метою «...встановлення влади робітників і рядових службовців, справжньої рівності жінок і чоловіків, звільнення пригноблених народів», неомаоїсти прихильно ставляться до ЛГБТ-спільноти, вважаючи, що саме такі рухи можуть зруйнувати засади

сучасного капіталістичного ладу [17]. Останнє вказує на наявність впливу на світогляд представників маоїстських груп ідей Г. Маркузе, який вважав, що у сучасних умовах робітничий клас втрачає свій революційний потенціал, який переходить до маргінальних суспільних елементів [10].

Висновки. Як бачимо, діяльність консервативно-комуністичних радикальних об'єднань здебільшого являє собою функціонування слабо розвиненої мережі інтелектуальних «гуртків за інтересами». Фактично ідеологічна діяльність цих груп обмежується вивченням теоретичної спадщини окремих класиків ліворадикальної думки без спроб її подальшого творчого розвитку. Окремі представники цих радикальних об'єднань зосереджують свою діяльність на здійсненні перекладу та популяризації у мережі Інтернет окремих праць ліворадикальних філософів, публіцистів та політиків-революціонерів. Складність аналізу їхніх ідеологічних доктрин полягає у тому, що деякі з них фактично припинили своє існування, приєднавшись до актуальних на сьогодні антиглобалістських та антифашистських ініціатив, або частково згорнули свою просвітницьку діяльність у мережі Інтернет. Зважаючи на сектантські форми існування цих груп, можна констатувати їх винятково обмежені мобілізаційні можливості, а отже, і відсутність суттєвої загрози для національної безпеки держави.

Крім того, розширення мобілізаційного потенціалу лівих радикалів ускладнюють прояви т. зв. «комерційного соціалізму», коли основною метою діяльності ліворадикальних груп стає отримання матеріальної допомоги від різноманітних благодійних структур. Разом із тим непрозорість, закритість, невизначеність мети фінансування цих груп може каталізувати виникнення точок нестабільності у різних регіонах України, що сприятиме розбалансуванню суспільно-політичної стабільності, зростанню протестних настроїв серед найбільш депривованих прошарків населення, особливо молоді, та виникнення різноманітних конфліктних ситуацій із складно прогнозованими наслідками.

Як подальші напрями дослідження перспективними автор вважає розкриття питань, пов'язаних із розглядом ідейних джерел лівонаціоналістичних і анархістських груп в Україні.

Література

1. 9 сентября Социалистическая Корея отмечает 65-летие со дня основания своего государства — КНДР // Серп и молот. — 2013. — № 9 (241). — С. 2.
2. Александров Д. Расставим точки над новым «измом» / Д. Александров // Марксист — научно-политический журнал. — 1995–1996. — № 3–4. — С. 90–120.
3. Андреева Н. Не могу поступаться принципами / Н. Андреева // Советская Россия. — 1988. — 13 марта. — С. 2.

4. Знакомьтесь — ВКП(б) [Электронный ресурс] // Официальный сайт Всесоюзной Коммунистической партии (большевиков). — Режим доступа : <http://vkpbblarina.narod.ru/>.
5. Из жизни крыс: Верник и компания [Электронный ресурс] // Электронная версия самиздатовского журнала «Еретик». — Режим доступа : http://eretik-samizdat.blogspot.com/2012/04/blog-post_01.html.
6. Коргунюк Ю. Г. Современная российская многопартийность / Ю. Г. Коргунюк. — М. : Региональный фонд ИНДЕМ, 1999. — 384 с.
7. Ленин В. И. Детская болезнь «левизны» в коммунизме / В. И. Ленин // Избранные произведения в 3-х томах. Том 3. — М. : Издательство политической литературы, 1966. — С. 285—366.
8. Ленин В. И. О «левом» ребячестве и о мелкобуржуазности / В. И. Ленин // Избранные произведения в 3-х томах. Том 2. — М. : Издательство политической литературы, 1966. — С. 631—655.
9. Ломов О. К вопросу о социал-фашизме / О. Ломов // Марксист — научно-политический журнал. — 1995—1996. — № 3—4. — С. 80—90.
10. Маркузе Г. Одномерный человек. Исследование идеологии развитого индустриального общества / Г. Маркузе. — М. : «Refl-book», 1994. — 368 с.
11. Морозов И. Л. Левый экстремизм как политический феномен второй половины XX – начала XXI веков: эволюция стратегии и тактики : автореф. дисс. на соискание науч. степени д. полит. наук : спец. 23.00.02 «Политические институты, процессы и технологии» / И. Л. Морозов. — Саратов, 2010. — 43 с.
12. О партии (историческая справка) [Электронный ресурс] // Официальный сайт Всесоюзной Коммунистической партии Большевиков. — Режим доступа : http://www.vkpb.ru/index.php?option=com_content&view=article.
13. О ПК(б)У [Электронный ресурс] // Официальный сайт Партии коммунистов (большевиков) Украины. — Режим доступа : <http://pkbu.ucoz.ru/index/0-2>.
14. Октябрь 1917. Начало мировой революции. — М., 2013. — 96 с.
15. Павленко І. Ідеологія лівих партій та організацій в Україні / І. Павленко // Політичний менеджмент. — 2004. — № 6 (9). — С. 79—87.
16. Постол О. Є. Сучасний лівий радикалізм крізь призму дискурсу постмодерну / О. Є. Постол // Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв : наук. журнал. — К. : Міленіум, 2011. — С. 197—201.
17. Предварительная программа Российской маоистской партии [Электронный ресурс] // Официальный сайт Российской маоистской партии. — Режим доступа : <http://tmp.maoism.ru/>.
18. Принципы перестройки: революционность мышления и действий // Правда. — 1988. — 5 апреля.
19. Программа Всесоюзной Коммунистической партии Большевиков (ВКПБ) [Электронный ресурс] // Официальный сайт Всесоюзной Коммунистической партии Большевиков. — Режим доступа : http://www.vkpb.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=50&I.
20. Революция и контрреволюция в России. Введение к первому французскому изданию // Марксист — научно-политический журнал. — 2000. — № 5. — С. 40—52.
21. Устав Всесоюзной Коммунистической партии Большевиков [Электронный ресурс] // Официальный сайт Всесоюзной Коммунистической партии Большевиков. — Режим доступа : http://www.vkpb.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=49&I.

22. Устав Всесоюзной Молодой Гвардии Большевиков [Электронный ресурс] // Официальный сайт Всесоюзной Коммунистической партии Большевиков. — Режим доступа : http://www.vkpb.ru/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=19&Itemid=45.
23. Устав Партии коммунистов (большевиков) Украины [Электронный ресурс] // Официальный сайт Партии коммунистов (большевиков) Украины. — Режим доступа : <http://pkbu.ucoz.ru/publ/1-1-0-2>.
24. Ходжа Э. Хрущевцы. Воспоминания / Э. Ходжа. — Издательство «8 НЕНТОРИ». — Тирана, 1980. — 515 с.
25. Человек, разоривший троцкизм [Электронный ресурс] // Информационно-политический портал «Четверта влада». — Режим доступа : <http://4vlada.net/obshchestvo/chelovek-razorivshii-trotskizm>.

Проанализированы особенности идеологических оснований консервативно-коммунистических объединений в Украине. Сделан вывод о том, что их идеологическая деятельность ограничивается изучением теоретического наследия отдельных классиков леворадикальной мысли без попыток ее дальнейшего творческого развития. Констатируется, что идейный догматизм этих группировок существенно ограничивает их мобилизационные возможности в реальной политической жизни.

Ключевые слова: левый радикализм, консерватизм, сталинизм, маоизм, троцкизм, идеологические доктрины.

The features of ideological conservative-communist organizations in Ukraine. It is concluded that their study is limited to ideological activity theoretical heritage of classical radical left some thoughts without trying to further creative development. Is noted that the ideological dogmatism these groups significantly limits their mobilization capabilities in real political life.

Keywords: left radicalism, conservatism, Stalinism, Maoism, Trotskyism, ideological doctrines.

Васильчук Євген Олегович — доцент кафедри державного управління та соціально-політичних наук Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, кандидат політичних наук.

Рецензент: проф. Чемшит О. О.